

Naša je pravica! Kaj nam spomeniki, napisi in stavbe povedo o vprašanju javnega prostora na Tržaškem po letu 1945

DOI: 10.4312/SSJLK.61.139-148

Marco Dorigo, Oddelek modernih jezikov za tolmače in prevajalce, Univerza v Trstu, Trst;
marco.dorigo@units.it

Namen prispevka je analiza boja za jezikovno hegemonijo v javnem prostoru v Trstu in okolici od leta 1945 dalje. Tržaška, kraj sobivanja italijanščine in slovenščine ter njunih pogosto nasprotujočih si kulturnih referenc, je po letu 1945 postala teren spopadov na več ravneh med italijanskimi interesi na eni strani ter slovenskimi na drugi, z demonstracijami, nemiri in splošnim ozračjem napetosti. Prispevek analizira zemljevid spomenikov, stavb in drugih elementov jezikovne pokrajine. Opazovanje jezikovne pokrajine z analizo, ki se ne naslanja na sodobne in politično nevtralne elemente (kot so prometni znaki ali napisi za trgovine), temveč na starejše spomenike in napise z močno politično vsebino, pripomore h globljemu razumevanju zgodovinske in družbene dinamike, ki še vedno vključuje obe jezikovni skupnosti, slovensko in italijansko, ki sobivata na Tržaškem.

spomeniki, partizani, Trst, jezikovna pokrajina, meja

This article analyzes the struggle for linguistic hegemony in public space in Trieste and its surroundings from 1945 onward. After 1945, the Trieste area, a place where Italian and Slovene coexist alongside their often-conflicting cultural references, became a battleground between Italian and Slovene interests at multiple levels, marked by demonstrations, riots, and an overall atmosphere of tension. The article analyzes the map of monuments, buildings, and other elements of the linguistic landscape. Examining the linguistic landscape through analysis that does not rely on contemporary and politically neutral elements (e.g., traffic signs and signs on stores), but on older monuments and signs with a strong political content, contributes to a deeper understanding of the historical and social dynamics that still involve both linguistic communities (i.e., Italian and Slovene) that live side by side in the Trieste area.

monuments, Partisans, Trieste, linguistic landscape, border

1 Uvod

Od leta 1945 naprej je Tržaška postala prizorišče močnih političnih spopadov, ki so vplivali na nadaljnje oblikovanje njenega javnega prostora. S koncem druge svetovne vojne so se v Trstu soočali interesi Italije in Jugoslavije, Italijanov in Slovencev, kar je vplivalo na oblikovanje simbolnega in fizičnega prostora predvsem predmestja in okolice. To

Urška Perenič (ur.): *Trst v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*.
Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2025
(zbirka Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 61)
ISSN 2386-0561, e-ISSN 2386-057X
ISBN 978-961-297-602-6, 978-961-297-603-3 (PDF)

obdobje je zaznamovalo postavljanje spomenikov in spreminjanje jezikovne pokrajine, kar je bilo povezano s širšim političnim konfliktom.

2 Viri, metode in zgradba

Uporabno orodje za preučevanje večjezičnosti je opazovanje okolja z vidika jezikov, prisotnih na znakih, tablah, spomenikih itn., ki tvorijo jezikovno pokrajino. Koncept jezikovne pokrajine (angl. *linguistic landscape*), ki sta ga prvič opisala Rodrigue Landry in Richard Bourhis v prispevku, ki je izšel leta 1997, je povezan z vidnostjo jezikov v javnem prostoru. Prav tako pa je pojem jezikovne pokrajine povezan s konceptom jezikovnega načrtovanja in obstoja ali neobstoja jezikovnih politik na nacionalni in lokalni ravni (prim. Perenič 2016; Leclerc 1989).

Slika 1: Primer (skoraj) sodobne jezikovne pokrajine na Tržaškem (vir: Marco Dorigo)

Landry in Bourhis (1997: 25) menita, da ima jezikovna pokrajina dve glavni funkciji: informativno in simbolno. Simbolna funkcija se kaže v vlogi jezikovne pokrajine, ki označuje ozemlje in govorcem manjšinskega jezika ponuja priznanje njihove identitete ter možnost, da njihov jezik dobi podoben ali enakovreden status kot večinski jezik.

Napisi ali znaki jezikovne pokrajine se lahko delijo na *top-down* in na *bottom-up*, tj. na uradne, s strani oblasti odobrene napise, in neuradne ali spontane napise. Razlike v uporabi jezikov med napisi *top-down* in napisi *bottom-up* so lahko koristen namig o napetostih med različnimi jezikovnimi skupnostmi, o vitalnosti lokalnih identitet, ki se razlikujejo od identitete, vsiljene od oblasti, in o stopnji družbene sprejemljivosti jezikovne politike, ki jo izvajajo državne ali lokalne institucije (Gorter 2006: 3).

Spomeniki in table v okolici Trsta se v grobem delijo na italijanske *top-down* in pa slovenske *bottom-up* spomenike. V splošnem lahko rečemo: zunaj mesta so bili spomeniki ali simbolne stavbe italijanskega »tabora« odobreni od oblasti, ki so jih tudi načrtovale in financirale. Po drugi strani so bili slovenski spomeniki ali simbolne stavbe pogosto izraz volje (in denarja) vaščanov, včasih s pomočjo Jugoslavije ali pa Vsedržavnega združenja partizanov Italije ANPI (Ban-Cijak 1992; Volk 2003; Klabjan 2024; Purini 2010).

Sliki 2 in 3: Spomenik bazoviških junakov in razgledišče Vedetta Italia pri Proseku (vir: Marco Dorigo)

Prispevek temelji na obravnavi spomenikov, plošč in stavb. Gradivo je analizirano z metodo jezikovne pokrajine ter z zgodovinskega in s političnega vidika. To so vse elementi, ki odražajo boj za jezikovno hegemonijo in politične dinamike obdobja po 1945 ter omogočajo širši vpogled v družbo na Tržaškem v letih po koncu druge svetovne vojne.

3 Rezultati

Na območju Trsta je po koncu druge svetovne vojne potekal boj za kulturno in jezikovno hegemonijo javnega prostora. Najprej je šlo za geopolitični boj, ali bo ozemlje del kapitalistične Italije ali del socialistične Jugoslavije. To je pomenilo, da je bil Rim močno zainteresiran za nadaljevanje nacionalistične retorike na lokalni ravni. Po drugi strani je projugoslovanski slovenski »tabor« vzporedno izvajal retoriko slovensko-italijanskega bratstva, po kateri pa bi morala Tržaška pripadati Jugoslaviji. To postane še jasneje, če se osredotočimo na spomenike, ki so nastali v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni. Povedano drugače, spomeniki, spominske plošče in nove stavbe odražajo geopolitične strategije. Poseben primer so spomeniki, ki so bili na Tržaškem v politične namene postavljeni po letu 1945.

Spomenike v italijanskem jeziku so večinoma načrtovale in postavile oblasti (Purini 2010: 216). Slovenski ali slovensko-italijanski spomeniki pa so bili večinoma postavljeni z močno spodbudo lokalnih skupnosti in so vsebovali retoriko, ki je bila v nasprotju z »italijanskimi« vrednotami, ki so bile zaželeni od takratnih italijanskih oblasti (Ban-Cijak 1992: 2–5).

Kateri jezik ima pravico biti prisoten v javnem prostoru? Kateri jezik izberemo za spomenik? Katerih osebnosti se želimo spominjati? Kje bo spomenik postavljen? To so bila nekatera izmed ključnih vprašanj političnega in kulturnega boja na Tržaškem.

4 Slovenski javni prostor na Tržaškem

Tržaški Slovenci in slovenščina so po letu 1945 spet imeli dostop do javnega prostora, v katerem je bila slovenščina dvajset let prepovedana in je ni bilo mogoče ne slišati ne videti praktično nikjer, razen morda po skritih kotih pokopališč in manj vidnih cerkva. V tistih letih še ni bilo jasno, ali bo Trst postal Jugoslavija ali bo ostal Italija ali pa bo postal svobodno ozemlje. Tako se je na obeh straneh razvila propaganda. Sredstva in politični napotki za italijanski patriotizem so prihajali iz Rima, za slovenske oz. jugoslovanske interese pa iz Beograda (De Fina 2022: 53–54; Troha 2015: 453–455).

Jasno je tudi nasprotje med dvema pogledoma na svet. Splošna italijanska perspektiva je videla Trst, ki naj bi bil italijansko mesto po lastni izbiri, kot središče civilizacije, iz katerega se kultura razširja po zaostali okolici. In ker je Trst imel italijansko jezikovno večino, bi morale podeželje slediti volji mesta. Iz slovenske perspektive, v kateri je mesto le občasno stičišče ljudi, ki sicer živijo na podeželju, od koder prihaja izvirna kultura, je bilo jasno, da če je vsa okolica slovenska, potem bi Trst kot mesto mešanih ljudi brez jasne identitete moral slediti volji slovenskega zaledja in okolice (Verginella 2010; Verginella 2017).

V tem boju za prevlado pa si je bilo očitno zelo pomembno prisvojiti javni prostor. Še več desetletij po drugi svetovni vojni je bila edini uradni jezik prometnih znakov in javne uprave italijanščina. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so bila na vseh znakih samo italijanska krajevna imena. Kaj pa so imeli tržaški Slovenci?

Imeli so več ustanov, zlasti kulturne domove, cerkve in šole. Šole so bile večinoma skrite v stranskih ulicah, daleč od javne pozornosti, zaradi obojestranskega interesa, tako na italijanski strani, ki ni želela pokazati te realnosti, kakor na slovenski strani zaradi strahu

Sliki 4 in 5: Tigrov spomenik na padriški gmajni in spomenik padlim partizanom v centru Doline; oba spomenika sta izključno v slovenskem jeziku (vir: Marco Dorigo)

pred napadi in nasiljem. Poleg cerkva in šol so najvidnejši element slovenske prisotnosti postali spomeniki in z njimi povezani kolektivni dogodki (Klabjan 2012; Klabjan 2024).

V javnem prostoru so Slovenci prevladovali zunaj mesta, predvsem na Krasu, vendar tudi v predmestju. Slovenci so zato prav v okolici Trsta začeli postavljati spomenike, najpogosteje posvečene partizanom, padlim v NOB, točneje, Slovincem, prebivalcem dotičnih vasi, ki so umrli zaradi nacifašističnega nasilja (Klabjan 2012; Silič-Nemec 1982).

Skoraj vsaka vas na Tržaškem ima vsaj en spomenik padlim v NOB. Nekateri spomeniki imajo napise samo v slovenskem jeziku, drugi pa so dvojezični, v slovenskem in italijanskem jeziku, pogosto z rdečo zvezdo, ki, z besedami pisatelja Borisa Pahorja, na Tržaškem ni bila nujno simbol komunizma, ampak znamenje NOB (Pahor 2014).

Sliki 6 in 7: Spomenik obešenim talcem pri Proseški postaji in spomenik padlim v NOB v Domju; oba spomenika sta dvojezična, slovenščina je na prvem mestu (vir: Marco Dorigo)

Po kraških vaseh okoli Trsta so več desetletij postavljali spomenike padlim partizanom, z rdečo zvezdo ali brez nje. Včasih so bile rdeče zvezde postavljene ob križu, denimo na pročelju cerkvice v Padričah ali na spomeniku obešenim talcem pri Proseški postaji (Ban-Cijak 1992: 10–11).

Če pogledamo jezikovno pokrajino, so spomeniki v slovenskem jeziku večinoma v središču vasi, z nekaj izjemami. Nekateri spomeniki so na gmajni ali sredi narave: spomnimo na spomenik junakov pri Bazovici ali tistega, ki je posvečen obešenim talcem pri Proseški postaji (Troha 2017: 137–139).

V vaseh, ki so del tržaške občine in v katerih je bil zgodovinsko močan stik z mestom, so ti spomeniki ponavadi nekoliko zunaj središča: na Proseku je spomenik v obliki Triglava ob glavni cesti proti severu, torej izven središča, podobno je na Opčinah, ki so bile sicer slovenska vas, vendar so imeli tam vile tudi premožni italijansko in nemško govoreči Tržačani. Slovenski spomenik je zunaj središča, skrit v gozdičku ob glavni cesti. V središču Opčin stoji stavba v lasti slovenske skupnosti, Prosvetni dom, ki ima na fasadi napis »Razorožitev, mir, sožitje« v slovenščini in italijanščini. Po mnogih drugih vaseh, kot so na primer Trebče, Padriče, Bazovica, Gropada, Zgonik, Nabrežina, Križ, Gabrovec ali Šempolaj, so spomeniki in table praviloma na glavnih križiščih ali trgih. V Bazovici spomenik stoji v bližini cerkve, na Padričah se tabla padlim v NOB nahaja celo na pročelju cerkve (Klabjan 2012; Klabjan 2024).

Sliki 8 in 9: Spomenik padlim v NOB na Opčinah in Prosvetni dom (vir: Marco Dorigo)

5 Italijanski javni prostor na Tržaškem

Italijanske oblasti so v prvih desetletjih po letu 1945 vodile politiko italijanske enojezičnosti. Ne smemo pozabiti, da v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni ni bilo zaščitnih zakonov za slovensko manjšino. Na lokalni ravni je prevladovala predvsem ognjevitna retorika proti Jugoslaviji, in sicer tako v zvezi z Istro kakor z begunci in glede komunizma. Italijani so bili predstavljeni kot žrtve Jugoslavije in partizanov, namen je bil krepiti »nedvomno« italijanstvo Trsta in Istre, ponavadi povezano tudi s krščanstvom (Purini 2010: 216, 275–276).

Primer tega je govor tržaškega župana Giannija Bartolija iz leta 1952: »Pred svetom, ki nas danes [...] posluša, v imenu domovine vzklikamo kot klic k nebesom, kot upanje za nas

in tolažba za Istro: Živela Italija! [...] Istra in Trst se morata vrniti Italiji združena, kot sta bila stoletja. Ni mogoče kršiti geografije in zgodovine...»¹ (Bartoli 1952: 3, 6)

Zelo zanimivi so nekateri spomeniki in stavbe, ki so jih v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni zgradile italijanske oblasti v okolici Trsta, ki je jezikovno eno najobčutljivejših območij za tržaške Slovence. V petdesetih, šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so nastajali (redki) italijanski spomeniki, v katerih je bila stvarnost predstavljena z zelo drugačnega zornega kota. Bazoviški šoht na primer je spomenik, pri katerem so vsi napisi v italijanščini in kjer je perspektiva v primerjavi s slovenskimi spomeniki obrnjena, saj spomin velja za Italijane, ki so bili žrtve jugoslovanskega partizanskega maščevanja (Purini 2010: 215–221).

Poleg tega je bilo leta 1966 posvečeno svetišče Vejna (it. Monte Grisa) v bližini Proseka, ki nosi močno politično sporočilo. V tej cerkvi je prisotna skorajda izključno italijanščina, čeprav se zgradba nahaja na Krasu. Gre za svetišče, povezano z istrskim eksodusom, Italijani pa so še enkrat predstavljeni kot žrtve Jugoslavije. Celó zdaj, leta 2025, ko so lokalne oblasti poimenovalé ulico, ki pelje do svetišča, po papežu Janezu Pavlu II, je tržaška občina »pozabila« na slovenščino, ki je na tabli ni (Sancin 2025).

Po drugi svetovni vojni je prišlo do množičnega izseljevanja Italijanov iz Istre. Veliko jih je prispelo v Trst, po ugotovitvah nekaterih zgodovinarjev več kot 60.000 (Volk 2003: 260–261). Zanje so bila zgrajena nova naselja na kraškem apnencu slovenske okolice Trsta. Slovenskim prebivalcem so oblasti razlástile parcele in istrske begunce postavili ob bok Slovincem (Volk 2003: 245–260).

Ena od političnih ovir, ki so jih italijanske oblasti zaznale po letu 1954, je bila ta, da je bil Trst jezikovni otok in so bili skoraj vsi prebivalci njegove okolice Slovenci, zlasti v obalnem območju med Barkovljami in Tržičem, kar so italijanske oblasti dojele kot težavo. Zato so istrske begunce uporabili kot orodje za raznarodovanje tržaškega Krasa (Volk 2003: 149, 168–170; Purini 2010: 279). To je pripeljalo do napetosti na slovenski strani, ki se je počutila nespoštovano po dvajsetih letih fašističnega zatiranja, pa tudi na strani istrskih beguncev, ki so bili prisiljeni živeti zraven Slovencev, med katerimi so številni bili simpatizerji jugoslovanskega socializma, zaradi katerega so zapustili Istro. Nova naselja za istrske begunce so hkrati postala italijanski (beneški) jezikovni otoki, ki so razbili slovensko enotnost okolice Trsta. To dogajanje oz. »projekt« lahko bolje razumemo, če si ogledamo zemljevid. Večina teh naselij se nahaja vzdolž obale na liniji od Trsta do Tržiča: eno za drugim se zvrstijo naselja Villa Carsia (na Opčinah), Borgo San Nazario (pri Proseku), Borgo Ss. Quirico and Giulitta (v Križu), nato Borgo San Mauro (v Sesljanu), ki je večje od jedra Sesljana, severno od Devina pa se nahaja še Ribiško naselje (it. Villaggio del Pescatore) (Volk

1 »Di fronte al mondo che oggi [...] ci ascolta, gridiamo, come un'invocazione al Cielo, che sia speranza per noi e conforto per l'Istria, nel nome della Patria: Viva l'Italia! [...] L'Istria e Trieste debbono ritornare all'Italia unite come lo furono nei secoli. Non si può violare le geografia e la storia...« (Bartoli 1952: 3, 6)

2003: 344). V vseh naštetih naseljih, ustanovljenih za istrske begunce, se ni govorilo slovensko in prebivalci se vsaj na začetku niso nameravali učiti lokalnega jezika.

Vzporedno z oblikovanjem spominskih krajev na Krasu, kamor sodita Bazoviški šoht in svetišče Vejna pri Proseku, ki pripovedujeta zgodbo o Italijanih kot o žrtvah, je tako opaziti tudi gradnjo naselij za istrske begunce, ki je povzročala visoko napetost med lokalnimi Slovenci in istrskimi Italijani.

Sliki 10 in 11: Pristanišče Ribiškega naselja pri Devinu in stranski oltar v svetišču Vejna pri Proseku (vir: Marco Dorigo)

6 Zaključek

Analiza je pokazala, da so spomeniki, napisi in stavbe odigrali pomembno vlogo pri oblikovanju javnega prostora na Tržaškem v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni. Partizanski spomeniki, izraz volje vaščanov, so postali simbol slovenske prisotnosti in odpora proti fašizmu, medtem ko so italijanske oblasti lastne narative sporočale zlasti skozi enojezična spominska obeležja, pa tudi z gradnjo novih naselij za istrske begunce, ki so spremenila jezikovno in socialno sliko tržaškega Krasa. Ta situacija je pogosto vodila v dolgoročne konflikte in napetosti med italijansko in slovensko skupnostjo.

V obdobju po drugi svetovni vojni je v mestu očitno obstajal pri številnih italijanskih Tržčanin občutek nevarnosti in obkroženosti mesta v odnosu do slovenske okolice in Jugoslavije. Hkrati je pri mnogih slovenskih Tržčanin obstajal občutek izključenosti iz lastnega mesta, vtis, da v svojem mestu niso dobrodošli.

Trst ali »nikjer«² (Morris 2001) je mesto, ki ima v sebi in okoli sebe številne vidne in nevidne meje: mejo med Italijo in Slovenijo, jezikovno mejo med italijanščino (tržaščino) in

2 Trieste and the meaning of nowhere (Morris 2001).

slovenščino, mejo med mestom in podeželjem, mejo med morjem in celino, mejo med nekdanjim Avstrijskim cesarstvom in nekdanjo Beneško republiko, geološko mejo med flišem in Krasom. Vse te meje, vidne in nevidne, oblikujejo vsakdanje življenje mesta in njegove okolice. Stisk roke med predsednikoma Pahorjem in Mattarello leta 2020 na simbolnih krajih italijanskega in slovenskega trpljenja je mejnik sprave in dialoga. Toda pravi dialog in razumevanje bosta uspela samo skozi kulturo in poznavanje drugega, k čemur želi prispevati tudi tale prispevek.

Viri in literatura

- BAN-CIJAK, Milka, 1992: *20 let spomenika padlim v N. O. B. na Proseku: 1972–1992*. Trst: sekcija VZPI-ANPI.
- BARTOLI, Gianni, 1952: *Discorso rivolto ai rappresentanti dei partiti italiani di Trieste e di tutte le istituzioni e associazioni nazionali al Teatro comunale »Giuseppe Verdi« in occasione del quarto annuale della »Nota tripartita«*. Trieste: Comitato per la difesa dell'italianità di Trieste e dell'Istria.
- COMMISSIONE MISTA STORICO-CULTURALE ITALO-SLOVENA, 2000: Relazione della commissione mista storico-culturale italo-slovena. *Qualestoria* 2.
- DE FINA, Alessio, 2022: *Operazione Gladio*. Trieste: Luglio Editore.
- GORTER, Durk (ur.), 2006: *Linguistic landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters.
- GRIFFIN, Elizabeth, 2022: Tihi dom. *Sodobnost* 10. 1326–1338.
- KLABJAN, Borut, 2012: »Partizanska pokrajina«: partizanski spomeniki in komemoriranje partizanov na Tržaškem. *Acta Histriae* 20. 669–692.
- KLABJAN, Borut, 2024: Kdo bo postavil spomenik?: Po vojni in umiku jugoslovanske vojske je bilo postavljanje spomenikov partizanom in protifašističnemu boju za zamejske prebivalce pomembno politično dejanje. Grega Repovž, Borut Klabjan, Marta Verginella, Gorazd Bajc (ur.): *Antifašizem: zgodovina primorskega antifašizma*. Ljubljana: Mladina.
- LANDRY, Rodrigue, BOURHIS, Richard Y., 1997: Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: an empirical study. *Journal of Language and Social Psychology* 1. 23–49.
- LECLERC, Jacques, 1989: *La guerre des langues dans l'affichage*. Montréal: VLB éditeur.
- MORRIS, Jan, 2001: *Trieste and the meaning of nowhere*. New York: Simon & Schuster.
- ORIOLES, Vincenzo, 2003: *Le minoranze linguistiche. Profili sociolinguistici e quadro dei documenti di tutela*. Roma: Il Calamo.
- PAHOR, Boris, 2014: Boris Pahor: Slovenska identiteta mora biti prva. *Delo, Sobotna priloga*, 5. 7. 2014.
- PERENIČ, Urška, 2016: Toponomastika uličnih imen, nacionalna identiteta in pripadanje: literarne ulice v ožjem središču Ljubljane. *Kulturni svetniki in kanonizacija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 325–348.
- PUPPO, Raoul, 2020: »Riconciliazione giunta alla fine, ora tutti si sono chiesti scusa«: lo storico Raoul Pupo ricorda la valenza della cerimonia in programma domani. *Il Piccolo: giornale di Trieste* 165, 12. 7. 2020.
- PURINI, Piero, 2010: *Metamorfosi etniche. I cambiamenti di popolazione a Trieste, Gorizia, Fiume e in Istria. 1914–1975*. Udine: Kappa Vu.
- SANCIN, Valentina, 2025: Tabla na poti, ki jo je na Vejni prehodil papež. *Primorski dnevnik* 80, 5. 4. 2025.
- SILIČ-NEMEC, Nelida, 1982: *Javni spomeniki na Primorskem: 1945–1978*. Koper: Lipa, Trst: ZTT.
- SPAZZALI, Roberto, 1998: *Venezia Giulia: lotte nazionali in una regione di frontiera. Contributi per una storia del novecento giuliano*. Gorizia: Istituto giuliano di storia, cultura e documentazione.
- TROHA, Nevenka, 2015: L'azione della Jugoslavia e delle forze filojugoslave della Venezia Giulia nella lotta per il nuovo confine italo-jugoslavo 1945–1954. Diego D'Amelio, Andrea Di Michele, Giorgio Mezzalana (ur.): *La difesa dell'italianità: l'Ufficio per le zone di confine a Bolzano, Trento e Trieste (1945–1954)*. Bologna: Il Mulino. 439–466.

- TROHA, Nevenka, 2017: Simbolni kraji spomina: Bazovica. Aleš Gabrič (ur.): *TIGR v zgodovini in zgodovinopisju*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino. 135–145.
- VERGINELLA, Marta, 2010: Zgodovinenje slovensko-italijanske meje in obmejnega prostora. *Acta Histriae* 1–2. 207–216.
- VERGINELLA, Marta, 2017: O zgodovinenju dihotomije mesta in podeželja. *Acta Histriae* 3. 457–472.
- VOLK, Sandi, 2003: *Istra v Trstu: naselitev istrskih in dalmatinskih ezulov in nacionalna bonifikacija na Tržaškem 1945–1966*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.